

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ЛОПАТЬЄВ Петро Сергійович

УДК 338.27 [330.35]:666.94

**ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ЦЕМЕНТНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Краматорськ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Рекова Наталія Юрївна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ),
професор кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент **Шапошников Костянтин Сергійович**,
Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України
(м. Херсон), декан факультету економіки і менеджменту;

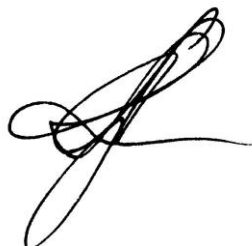
кандидат економічних наук, доцент **Лепьохін Олександр Васильович**, Запорізький
національний університет Міністерства освіти і науки України (м. Запоріжжя),
завідувач кафедри управління фінансово-економічною безпекою і проектами.

Захист дисертації відбудеться *19 березня 2015 року о 12:00* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72, ауд. 1319.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72.

Автореферат розісланий *14 лютого 2015 року*.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент

Г. В. Веріга

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Економічний розвиток галузей народного господарства узагальнює результативність функціонування національної економіки. Забезпечення темпів економічного галузевого розвитку в сучасних реаліях глобалізаційних та інтеграційних трансформацій в Україні є підґрунтям створення сприятливих умов для функціонування галузей на основі передбачення майбутніх змін політичного й економічного стану країни. Не є виключенням і цементна промисловість, від темпів економічного розвитку якої залежать, перш за все, як економічна потужність держави, так і рівень забезпечення матеріалами вітчизняного житлового, нежитлового та інфраструктурного будівництва, будівництва автомобільних доріг, а отже, виконання соціальних житлових програм та розвитку вітчизняної інфраструктури.

Особливої актуальності питання прогнозування розвитку цементної промисловості набувають у сучасних умовах скорочення обсягів будівельних робіт (в Україні у 2014 р. вони зменшилися на 21,7 % порівняно з 2013 р., при цьому зниження даного показника у грудні 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. склало 39,8 %). Найбільше скорочення простежується в областях проведення АТО – Луганській і Донецькій (на 54,1 % – до 803,8 млн грн та на 49,9 % – до 4 млрд 825,6 млн грн відповідно), що підкреслює необхідність урахування політичних факторів при прогнозуванні розвитку галузі.

У зв'язку з цим одним із головних завдань економічної науки є створення нових концептуальних підходів до прогнозування розвитку цементної промисловості, побудованих на принципах узагальнення політичного й економічного впливу на розвиток галузі, імітаційного моделювання, яке дає змогу обґрунтувати вибір шляхів розвитку як на рівні галузі, так і на рівні національної економіки.

Успішне вирішення цих актуальних завдань уможливило одержання більш достовірних результатів макроекономічного прогнозування, передбачення можливих сценаріїв розвитку цементної промисловості та національної економіки, виявлення найбільш актуальних економічних проблем та розробку на цій основі ключових напрямів державної політики економічного розвитку України.

Основи прогнозування на рівні національної економіки закладені та розвиваються у працях О. Бутник, В. Гейця, С. Глівенка, Б. Грабовецького, Б. Карпінського, Б. Кваснюка, І. Кондіуса, Р. Лепи, О. Лепьохіна, Ю. Лисенка, І. Лук'яненка, М. Пашути, Ф. Поклонського, Г. Присенка, Н. Рекової, В. Саєнка, Н. Стоянець, К. Шапошникова та на державному рівні втілені в Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та Постанові Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету».

Разом з тим у результаті огляду існуючих моделей, методів і алгоритмів прогнозування виявлено потребу у складанні економічних прогнозів відповідно до сучасних політичних умов, у яких перебуває Україна, та побудові на цій основі концептуальної моделі прогнозування розвитку цементної галузі з урахуванням

впливу політичних ризиків. Вищезазначене обумовило тему дисертації, її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за темою «Дослідження науково-методичних засад управління соціально-економічним розвитком підприємства» (номер держреєстрації 0112U001582, 2012–2014 рр.), у рамках якої запропоновано концептуальну модель та методичний підхід до прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування системи прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України в умовах політичної нестабільності.

Для досягнення зазначеної мети поставлено і вирішено такі завдання:

розвинути категоріальний апарат з теорії прогнозування та визначити теоретичні засади галузевого прогнозування;

проаналізувати зарубіжний та вітчизняний досвід галузевого прогнозування;

удосконалити концептуальну модель прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України;

розробити методичний підхід до прогнозування розвитку цементної промисловості України;

удосконалити економіко-математичну модель прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків;

удосконалити механізм державного регулювання цементної промисловості України з урахуванням результатів прогнозування.

Об'єктом дослідження є процеси економічного розвитку цементної промисловості України.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних положень і практичних аспектів прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України в умовах політичної нестабільності.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі макроекономічного прогнозування, а також досвід відомих практиків з управління економічним розвитком цементної промисловості України.

Методологічним апаратом є: теорія «економічної бази» [*Economic Base Theory*], теорія полюсів зростання [*Growth Pole Theory*], теорія торгівлі Бертіля Оліна [*Bertil G. Ohlin*], теорія споживання, нормативно-цільовий, генетичний (інерційний), онтологічний, історико-логічний і гносеологічний підходи, на основі яких розроблено концептуальну модель прогнозування розвитку цементної галузі України з урахуванням впливу політичних ризиків.

У процесі дослідження використано сукупність загальноприйнятих в економічній науці методів, а саме: декомпозиції – для упорядкування термінології в понятійному апараті; структурування – для виділення факторів, що мають вплив на розвиток цементної промисловості та визначення зв'язків між ними; порівняльного аналізу – для визначення основних тенденцій макро-, мезо- та мікроеконо-

мічних показників розвитку національної економіки; абстрактно-логічного аналізу – для формування висновків та узагальнення результатів дослідження; системного аналізу – для дослідження процесів і явищ у взаємозалежності, взаємозумовленості, взаємозв'язку; багатофакторне регресійне моделювання – при розробці моделі прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України.

Емпіричну і фактологічну основу дослідження становлять інформація Державної служби статистики України щодо макроекономічних показників, показників функціонування будівельної та цементної галузі, дані міжнародної статистичної звітності, власні дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в науковому обґрунтуванні теоретико-методичних положень та практичному втіленні концептуальної моделі прогнозування розвитку цементної промисловості з врахуванням впливу політичних ризиків. Основні положення дисертації, що визначають її наукову новизну, полягають у наступному:

уперше:

розроблено методичний підхід до прогнозування розвитку цементної промисловості України, що включає методики: передпрогнозна підготовки, прогнозування розвитку цементної промисловості, врахування політичних ризиків у прогнозуванні розвитку цементної промисловості, вибору напрямів регулювання розвитку цементної промисловості. Головною перевагою запропонованого методичного підходу до прогнозування розвитку цементної промисловості України є можливість урахувати актуальні на сьогодні чинники політичного характеру. Застосування сучасного економетричного інструментарію та програмних продуктів дозволяє з більшою точністю передбачати вектори розвитку галузі, визначати її можливі проблеми та мінімізувати ризики;

удосконалено:

концептуальну модель прогнозування цементної промисловості України, засновану на теорії «економічної бази» [*Economic Base Theory*], теорії полюсів зростання [*Growth Pole Theory*], теорії торгівлі Бертіля Оліна [*Bertil G. Ohlin*], теорії споживання, нормативно-цільовому, генетичному (інерційному), онтологічному, історико-логічному і гносеологічному підходах, що дозволило науково обґрунтувати методичне, інформаційне та організаційне забезпечення процесу прогнозування розвитку цементної промисловості України;

економіко-математичну модель прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків, до якої, на відміну від існуючих, включено показники макро-, мезо- та мікрорівня національної економіки, фактори зовнішнього середовища, а також політичні фактори. Запропонована модель дозволяє одержати результати прогнозування за оптимістичним, базовим і песимістичним сценаріями розвитку галузі та на цій основі розробити напрями державного регулювання її сталого розвитку;

дістали подальшого розвитку:

категоріальний апарат з теорії прогнозування, що ґрунтується на футуристичному, управлінському та варіативно-часовому підходах і, на відміну від загальновідомих положень, розширює уявлення щодо змісту, мети, завдань, принци-

пів галузевого прогнозування як основи прогнозування та планування соціально-економічних процесів у державі;

система галузевого прогнозування, побудована на взаємозв'язку груп політичних і економічних чинників з урахуванням основних макро-, мезо- та мікроекономічних показників, що обумовлює необхідність комплексного характеру галузевого прогнозування, врахування як кількісних, так і якісних характеристик розвитку галузі під час політико-економічних трансформацій в Україні;

механізм державного регулювання цементної промисловості України, що базується на результатах прогнозування та сприяє сталому розвитку галузі в умовах політичної нестабільності України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропонована концептуальна модель прогнозування розвитку цементної промисловості України дозволяє передбачати, регулювати і координувати розвиток галузі під час трансформацій в економічному та політичному стані країни, обираючи найбільш ефективні варіанти розвитку.

Одержані наукові результати та науково-методичні підходи до прогнозування розвитку цементної промисловості України використано в діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України при розробці регуляторних актів та програм розвитку галузі (довідка від 12.06.2014 р. № 76/455), а також знайшли практичне застосування в діяльності Української асоціації підприємств і організацій цементної промисловості «Укрцемент» (далі – УАПіОЦП «Укрцемент») при стратегічному плануванні діяльності асоціації в цілому та окремих підприємств зокрема (довідка від 07.06.2014 р. № 34/08). Теоретичні положення щодо розвитку науково-методичних підходів до прогнозування розвитку промисловості використано в навчальному процесі Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України при викладенні дисциплін «Економіка підприємства», «Економічний аналіз», «Планування діяльності підприємств» (довідка від 12.05.2014 № 224-045-23).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, що містить авторський підхід до вирішення актуальної наукової проблеми формування системи прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України. Усі наукові результати належать автору особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися і були схвалені на наукових і науково-практичних конференціях: «Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку» (Донецьк, 2013 р.); «Потенціал стійкого розвитку та фінансова безпека соціально-економічних систем» (Сімферополь, 2013 р.); «Розвиток міжнародних відносин та зовнішньоекономічної діяльності підприємств за сучасних умов» (Донецьк, 2012 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дев'ять наукових праць загальним обсягом 3,91 ум.-друк. арк., з них особисто автору належить 3,43 ум.- друк. арк., у тому числі шість статей у наукових фахових виданнях, три тези конференцій. Із наукових робіт, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, які належать особисто здобувачу.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (174 найменування на 19 сторінках), чотирьох додатків (на 17 сторінках), містить 56 таблиць та 78 рисунків. Повний обсяг роботи становить 235 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи прогнозування економічних процесів**» розглянуто галузеве прогнозування як метод передбачення економічних процесів; досліджено зарубіжний і вітчизняний досвід прогнозування розвитку промисловості; запропоновано концептуальну модель прогнозування розвитку цементної промисловості України з урахуванням політичних ризиків.

Прогнозування передбачає вивчення перспектив окремих галузей національної економіки і цілих регіонів. Саме на цій основі галузеве керівництво формулює загальну мету розвитку галузі в цілому й окремих її підрозділів. Галузеві прогнози – невід’ємна складова прогнозування та планування розвитку суспільно-економічних процесів. Розглядаючи мету галузевого прогнозування, слід вказати на необхідність створення наукових передумов для прийняття управлінських рішень органами законодавчої та виконавчої влади, галузевими інститутами, які б сприяли сталому розвитку галузі та національної економіки. Розвинуте теоретичне наповнення галузевого прогнозування відображено на рис. 1.

У результаті аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду прогнозування доведено, що протягом другої половини ХХ ст. та початку ХХІ ст. процес і зміст прогнозування продовжує вдосконалюватися, набуваючи нових форм, інструментів, елементів та методів. Разом з тим останні події в Україні, процеси інтеграції та глобалізації, а також визначення політичного й економічного вектора розвитку викликають потребу у принциповій зміні наукового підходу до прогнозування соціально-економічних процесів взагалі та галузевого прогнозування зокрема.

Основною проблемою виявлено обмеженість комплексного врахування зовнішньоекономічних і внутрішніх ринкових факторів з оглядом на інтеграційні процеси, а головне – політичних факторів впливу на стан окремої галузі. Також державній вітчизняній системі галузевого прогнозування бракує використання ефективних технік стратегічного аналізу, сучасних інформаційних технологій і технологій програмування. У процесі аналізу недостатньо застосовуються методи *SWOT*- та *PEST*-аналізу, експертних опитувань та економетричних моделей і методів, здатних не тільки кількісно, але і якісно оцінити вплив на об’єкт прогнозування. Встановлено, що склад показників, які використовуються для побудови моделі галузевого прогнозування, не відповідає потребам сьогодення через значну трансформацію політичних та економічних явищ і процесів в Україні. Відсутній методологічний та методичний підхід до визначення імітаційних сценаріїв розвитку галузі залежно від обраних політичних та економічних показників.

Запропоновано розширення системи галузевого прогнозування в частині врахування аспектів внутрішньо- та зовнішньоекономічного стану країни. Доведено, що варіанти зовнішньоекономічного прогнозу в даний час суттєво залежать від політичної ситуації та обраного вектора політико-економічного розвитку.

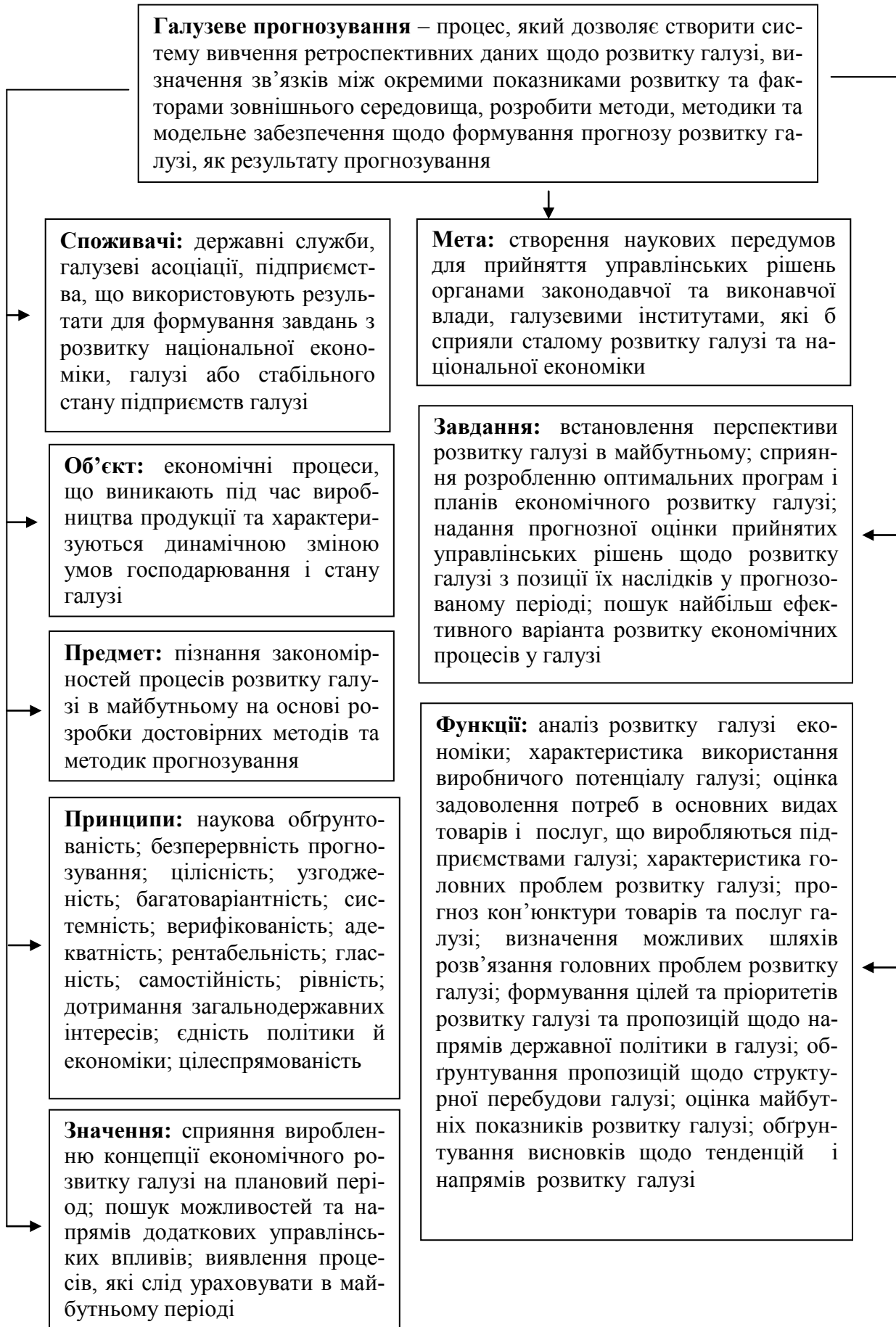

Рис. 1. Теоретичне наповнення галузевого прогнозування

Отже, при складанні галузевого прогнозу необхідно враховувати показники, що характеризують геополітичне і гео економічне становище країни, її інтереси тощо. Крім того, події останнього року в Україні підкреслили необхідність урахування варіантів військово-стратегічного прогнозу, адже введення військового режиму та безпосередньо військові дії справляють значний негативний вплив на функціонування майже всіх галузей народного господарства.

Запропоновано вдосконалення концептуальної моделі прогнозування економічного розвитку цементної промисловості (рис. 2).

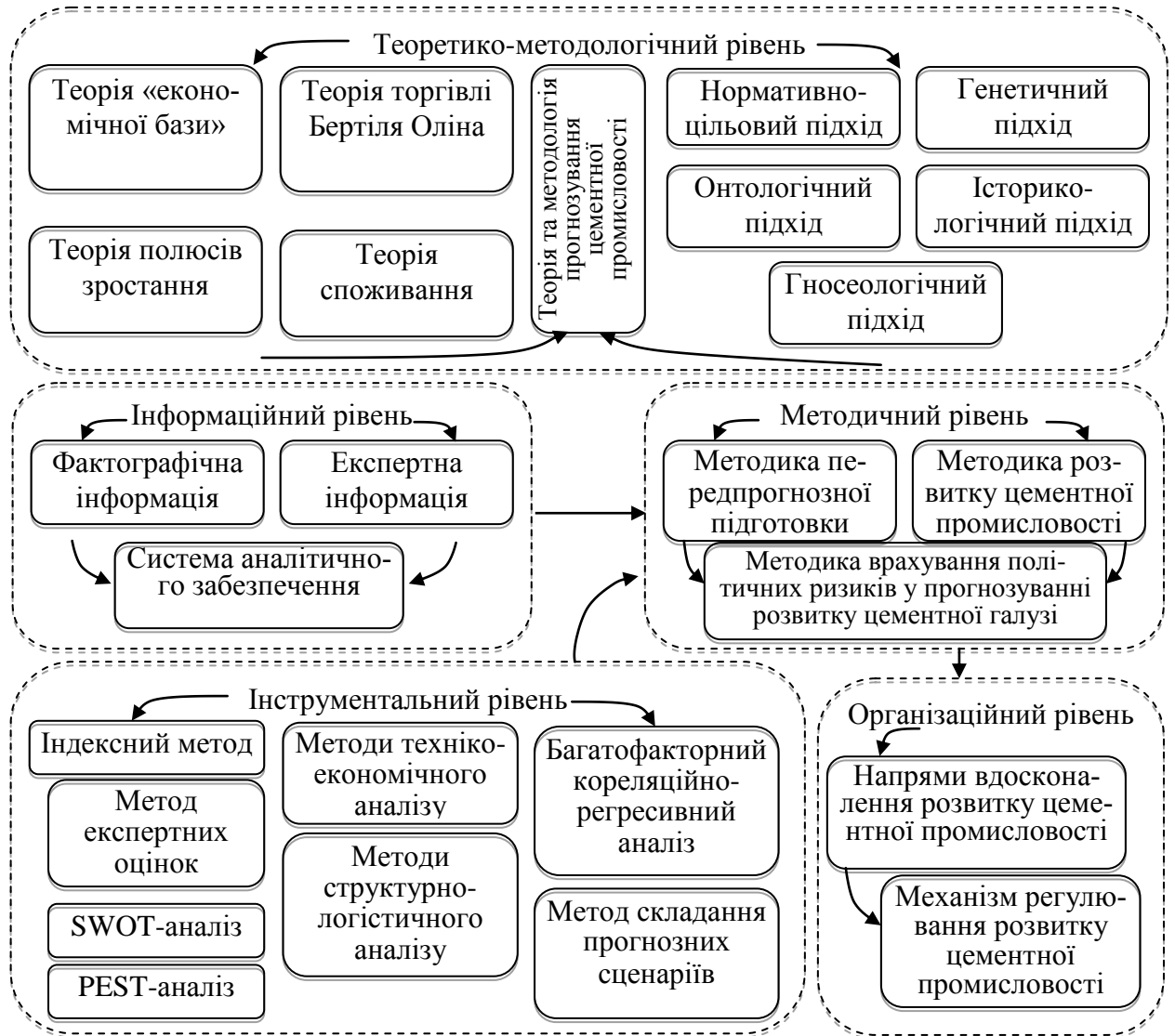

Рис. 2. Концептуальна модель прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України

Запропонована концептуальна модель галузевого прогнозування, її теоретико-методологічні та методичні засади, шляхи реалізації дозволяють визначити напрями якісного вдосконалення системи знань з теорії та практики прогнозування розвитку цементної промисловості та процесів розвитку національної економіки під час політико-економічних трансформацій у країні.

Перевагою розробленої концептуальної моделі є врахування змін галузевої специфіки цементної промисловості під впливом політичних ризиків, оскільки для різних галузей характерні різні умови внутрішніх та зовнішніх торгово-економічних зв'язків, конкурентної позиції, обумовленої технологіями, світовими вимогами до продукції та іншими факторами, які залежать від політичних відносин країн-партнерів.

У другому розділі «**Формування аналітичної бази прогнозування розвитку цементної промисловості України**» проаналізовано економічний стан промисловості України, динаміку показників розвитку цементної промисловості України; розроблено методичний підхід до прогнозування розвитку цементної промисловості України з урахуванням політичних ризиків.

Ретроспективний аналіз розвитку цементної промисловості України свідчить, що починаючи з 2001 р. обсяги виробництва цементу та клінкеру зростали. Максимальна кількість цементу була вироблена у 2007 р. і становила 14980,7 тис. т, а максимальний обсяг виробництва клінкеру становив 12178,7 тис. т у 2008 р. Із настанням всесвітньої фінансово-економічної кризи відбулося падіння виробництва, темпи зростання уповільнилися та до кінця 2013 р. дійшли до рівня виробництва 2003 р. (рис. 3).

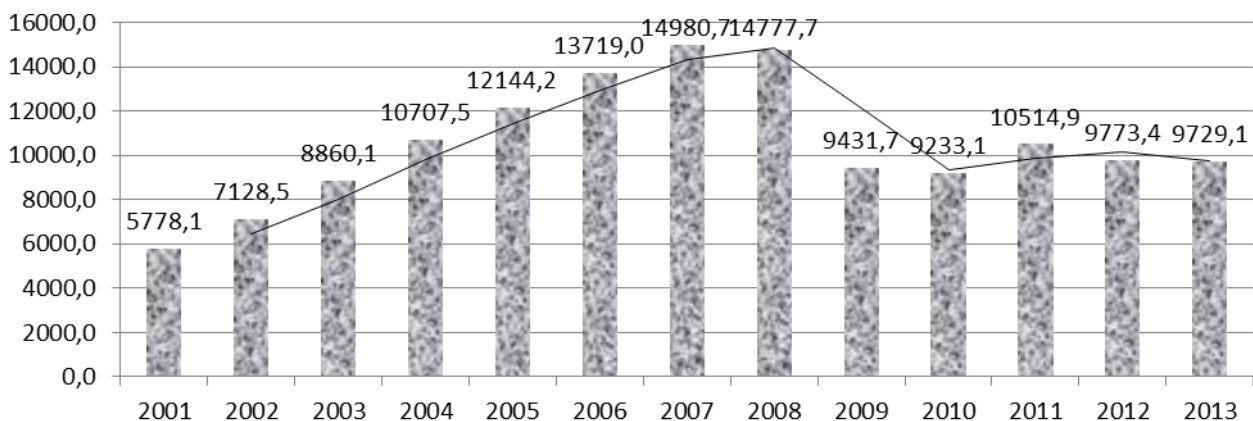

Рис. 3. Динаміка виробництва цементу в Україні, тис. т

За даними УАПіОЦП «Укрцемент», загальні виробничі потужності всіх українських підприємств цементної галузі становлять близько 21,4 млн т цементу на рік, а низький рівень їх завантаження пояснюється моральною і фізичною зношеністю фондів, невисокими темпами їх оновлення. У 2000–2007 рр. рівень використання потужностей постійно зростав (з 24,3 до 68,0 %). У 2008 р. завантаження потужностей набуло максимального значення – 70,9 %. Після кризи використання потужностей скоротилося і коливалося від 43,6 до 44,3 %, що свідчить про спад виробництва.

Встановлено, що виробництво цементу в Україні уповільнюється, тоді як щороку у світі виробляється понад 3 млрд т цементу, причому з 2000 по 2013 рр. спостерігається стійка тенденція до зростання світового виробництва цементу за даними *US Geological Survey, Mineral Commodity Summary, January 2013* (рис. 4).

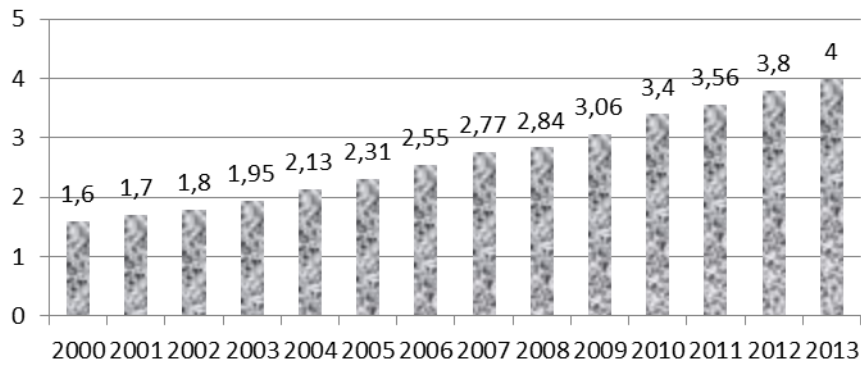

Рис. 4. Динаміка світового виробництва цементу в 2000–2013 рр., млрд т

Динаміка питомої ваги експорту цементу в обсязі реалізованої продукції вказує на постійне скорочення поставок. В основному відвантаження цементної продукції було спрямоване до країн СНД (рис. 5), що свідчить про невідповідність української продукції міжнародним стандартам, низьку конкурентоспроможність, високу собівартість продукції за рахунок великої енергоємності виробництва та зростання цін на енергоносії, застарілість технологічних процесів.

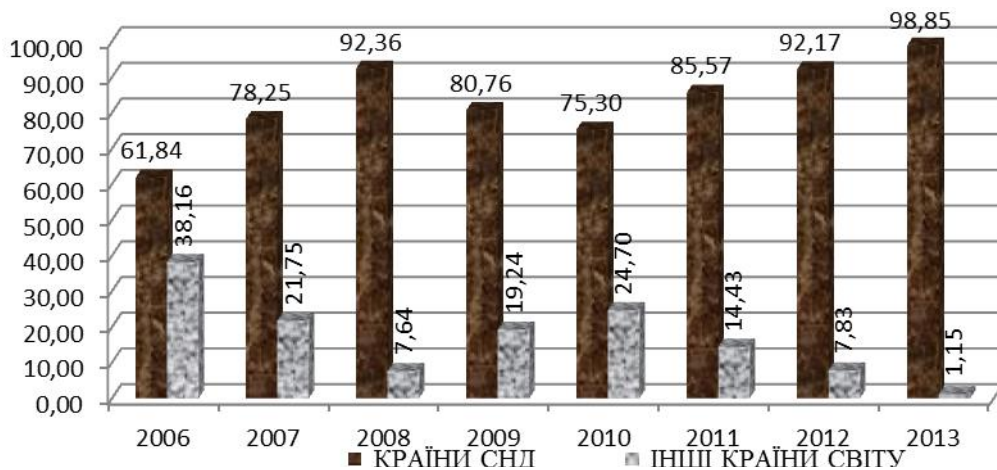

Рис. 5. Структура експорту цементу по країнах у 2006–2013 рр., %

За даними УАПіОЦП «Укрцемент», питома вага використання залізничного транспорту для транспортування цементу становить від 60 до 70 %. На інші види транспорту відповідно припадає від 30 до 40 % перевезень. Продукцію відвантажують як навалом, так і в тарі. Недостатність устаткування для пакування цементу призводить до втрати можливостей підприємств щодо виходу на зовнішні ринки, а продаж продукції навалом призводить до збільшення підробок. Проблемою галузі залишається контрафактна продукція, обсяг продажів якої перевищує 20 % загального обсягу ринку. Покупці фасують розбавлений продукт різними домішками, після чого продають під маркою виробника.

Формування специфічного методичного підходу до прогнозування цементної промисловості обумовлене певними особливостями, властивими галузі, а саме:

цементна промисловість є незамінним атрибутом будь-якої стрімко зростаючої економіки, адже ніякий інший матеріал не замінить цемент під час будівництва житлових споруд, інфраструктурних об'єктів, доріг. Отже, розвиток цементної промисловості прямо залежить від розвитку будівництва у країні, яке, у свою чергу, обумовлене станом економічних процесів, фінансовими можливостями реального (зокрема, промислових підприємств) та державного секторів економіки;

цемент є особливим продуктом, який характеризується відносною важкістю та дешевизною, що робить не вигідними великі обсяги віддаленого переміщення, тим більше експорту, через великі витрати на транспортування. Це обумовлює територіальне розташування цементних виробництв поблизу сировинних постачальників, найбільших споживачів і транспортних розв'язок;

міжнародна конкуренція на ринку цементу характеризується боротьбою за придбання базових виробництв найбільшими фірмами (Німеччини, Франції, Китаю та ін.) на найпривабливіших для збуту територіях інших держав. Так, будівництво нового цементного виробництва є витратним та довгоокупним, тому найбільші фірми прагнуть інвестувати в перспективні базові підприємства за критерієм можливостей розвитку будівництва в окремій країні;

значна залежність від паливних та енергетичних ресурсів (як через їх ціну задля виробництва та транспортування цементу, так і через їх обмеженість для виробництва у зв'язку із програмами з підвищення національної енергетичної безпеки) обумовлює ризиковий характер галузі. Енергоатом прогнозує перехід із мокрого способу виробництва цементу на напівсухий та сухий способи виробництва. Це дозволить зменшити енерговитрати на близько 0,5 млн т у.п. на рік, що складе 25 % від річного обсягу споживання паливно-енергетичних ресурсів на виробництво цементу;

цементна промисловість – це галузь фактично одного продукту, тобто є лише кілька класів цементу. У зв'язку з цим ціна виступає найбільш важливим параметром продажу разом з обслуговуванням клієнтів. Існуючі якісні відмінності продукції досить обмежені.

Вказані особливості розвитку цементної галузі набувають більш гострої форми в сучасний період політичних змін, таких як вибір геополітичного курсу, загроза втрати територій, погіршення торгових відносин з основним постачальником паливних ресурсів – Росією. Вищезазначене стало підставою для розробки методичного підходу до прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків (рис. 6).

Розроблене методичне забезпечення уможливило подальше вдосконалення економіко-математичної моделі прогнозування економічного розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків.

У третьому розділі «**Удосконалення прогнозування розвитку цементної промисловості України**» формалізовано модель прогнозування економічного розвитку цементної промисловості; обґрунтовано сценарії розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків; сформовано механізм державного регулювання економічного розвитку галузі.

Рис. 6. Методичний підхід до прогнозування економічного розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків

Для побудови економіко-математичної моделі прогнозування розвитку цементної промисловості обрано показники, які зведено в табл. 1.

Визначивши значення регресійних коефіцієнтів, можна представити математичний вигляд моделі прогнозування розвитку цементної галузі:

$$\hat{y}_t = 0,16101 - 1,40987 \cdot x_{1t} + 0,07707 \cdot x_{2t} + 1,98625 \cdot x_{3t} + 0,05520 \cdot x_{4t} + 2,89580 \cdot x_{5t} - 1,00773 \cdot x_{6t} + 2,15108 \cdot x_{7t} - 0,80550 \cdot x_{8t} + 0,39838 \cdot x_{9t}, \quad t=1, \dots, 12. \quad (1)$$

Таблиця 1

**Вихідні дані незалежних змінних моделі прогнозування розвитку
цементної галузі з урахуванням політичних ризиків**

№ з/п періоду обстеження	Темп приросту індексу обсягу виконаних будівельних робіт (X_1)	Темп приросту обсягу реалізованої промислової продукції (X_2)	Темп приросту ВВП (X_3)	Темп приросту експорту (X_4)	Темп приросту індексів промислової продукції (X_5)	Питома вага підприємств промисловості, які зазнали збитку (X_6)	Рентабельність операційної діяльності підприємств (X_7)	Темп приросту прийняття в експлуатацію житла (X_8)	Темп приросту інвестицій в основний капітал (X_9)	Темп приросту виробництва цементу (Y)
1	-0,0580	0,0891	0,0520	0,0800	0,0700	0,4180	0,0260	0,0230	0,0890	0,2340
2	0,2650	0,2590	0,0960	0,8506	0,1580	0,3990	0,0330	0,0590	0,3130	0,2550
3	0,1720	0,3861	0,1210	0,1983	0,1250	0,3750	0,0470	0,1760	0,2800	0,2090
4	-0,0660	0,1692	0,0270	0,0263	0,0310	0,3650	0,0550	0,0330	0,0190	0,1340
5	0,0990	0,1775	0,0730	-0,0350	0,0620	0,3470	0,0580	0,1040	0,1900	0,1290
6	0,1560	0,2997	0,0790	-0,4023	0,0760	0,3340	0,0580	0,1870	0,2980	0,0920
7	-0,1580	0,2789	0,0230	-0,0077	-0,0520	0,4030	0,0490	0,0250	-0,0260	-0,0140
8	-0,4820	-0,1205	-0,1480	-0,5257	-0,2190	0,4080	0,0180	-0,3900	-0,4150	-0,3620
9	-0,0540	0,3206	0,0410	-0,2886	0,1120	0,3740	0,0360	0,4590	-0,0060	-0,0210
10	0,1100	0,2480	0,0520	-0,3341	0,0760	0,3760	0,0470	0,0076	0,2240	0,1390
11	-0,1400	-0,1606	0,0020	-0,0637	-0,0180	0,4030	0,0350	0,1423	0,2233	-0,0710
12	-0,1860	0,2141	-0,0040	0,4277	-0,0430	0,3410	0,0300	0,0435	-0,0714	-0,0050

Урахування політичних ризиків здійснено на основі врахування коефіцієнта впливу політичних ризиків (Квпр), одержаного згідно з результатами експертних опитувань (табл. 2).

Таблиця 2

**Коефіцієнт впливу політичних ризиків на розвиток
цементної промисловості України**

Песимістичний сценарій				Базовий сценарій				Оптимістичний сценарій			
2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
-0,1034	-0,0818	-0,0463	-0,0286	-0,0634	-0,0509	-0,0306	-0,0145	-0,0125	-0,0124	-0,0069	-0,0028

Після побудови математичної моделі прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків виконано перевірку її точності та встановлено можливість її використання для екстраполяції результуючого показника на відповідний період упередження.

Для визначення точності моделі прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків використано декілька показників, які характеризуються таким:

комплексний вплив незалежних змінних на результуючий показник – темп приросту виробництва цементу досить значний, оскільки $R=0,99436406$;

стандартна похибка оцінки або помилка регресії майже дорівнює нулю, тобто регресійне рівняння підібрано досить точно;

коефіцієнт детермінації дорівнює $R^2 = 0,98875989$, тому слід відзначити, що вплив значень незалежних змінних на результуючий показник складає 98,88 %, а неврахованих факторів – лише 1,12 %;

розрахункове значення критерію Фішера $F(a,b)$ значно перевищує табличне, тобто одержану модель прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків можна вважати достовірною, на її основі можна виконувати екстраполяцію досліджуваного показника.

Результати прогнозу економічного розвитку цементної промисловості за розробленою моделлю відображено на рис. 7.

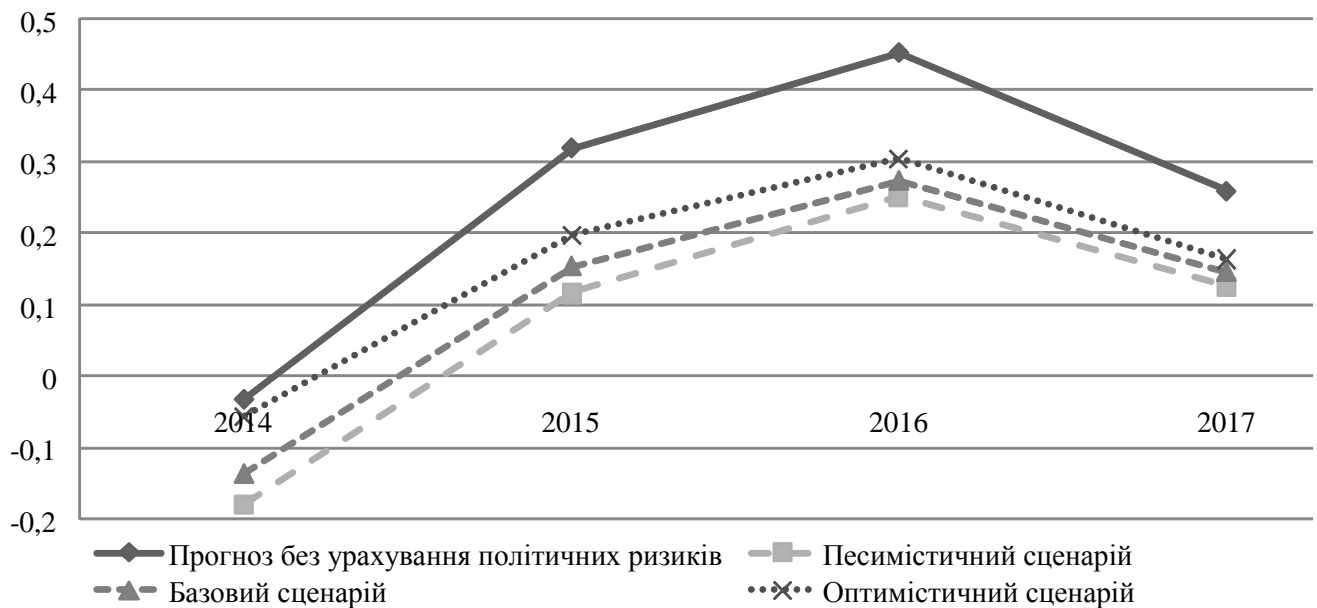

Рис. 7. Прогноз економічного розвитку цементної промисловості України

Таким чином, у 2014 р. за будь-яким сценарієм прогнозується зниження темпів приросту виробництва цементу на 3 % без урахування політичних ризиків та на 18 % – за песимістичним сценарієм впливу політичних ризиків.

Проте у 2015–2016 рр. прогнозується підйом розвитку галузі з подальшим його зниженням у 2017 р. Така кількісна оцінка майбутнього стану цементної промисловості збігається з якісним передбаченням експертів, які зазначили, що: нестабільність і коливання валютного курсу призводять у першу чергу до підвищення ціни на продукцію та в подальшому до втрати конкурентоспроможності на зовнішньому ринку; обмеження торгово-економічних зв'язків із Росією значно вплине на ресурсне забезпечення галузі російським вугіллем; активного збільшення обсягів імпорту цементу із країн ЄС не очікується, а отже, ризик підвищення цінової конкуренції незначний; перехід виробництва на стандарти ЄС не позначиться на попиті у країнах СНД.

З метою уникнення подальшого дестабілізуючого впливу політичних та економічних факторів запропоновано механізм державного регулювання економічного розвитку цементної промисловості України (рис. 8).

Напрями державного регулювання цементної промисловості України:							
створення сприятливих умов для залучення зовнішніх інвестицій у цементну промисловість		тимчасове обмеження імпорту цементу на основі митної політики		сприяння експорту (налагодження логістичних потоків, транспортних ліній, субсидування галузі)		надання пільгових кредитів	
				підвищення енерго-незалежності країни		фінансування модернізації підприємств цементної промисловості, переходу на сухий та напівсухий способи виготовлення цементу	
						запровадження житлових програм та програм реконструкції міст, будівництво автомобільних доріг	
						боротьба із фальсифікацією виробництва цементу	
Інституціональні учасники:							
Верховна Рада України		Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України		Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів		Державна архітектурно-будівельна інспекція України	
						Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України	
						Антимонопольний комітет України	
						Міністерство фінансів	
						Служба безпеки України	
						Асоціація «Укрцемент»	
Розподіл повноважень та функцій, здійснення міжпредметного аналізу тенденцій економічного розвитку цементної промисловості, виявлення деформацій, диспропорцій, протиріч, недоліків правового регулювання.							
Удосконалення функцій інституціональних учасників							
Розробка механізмів, методів, інструментів, важелів впливу на процеси економічного розвитку за умови реформування політики:							
бюджетної		податкової		інвестиційної		регіональної	
						зовнішнь-економічної	
						грошово-кредитної	
						митної	
Інструменти:							
пільги		податки		квоти		ціни	
						ставки за кредитами	
						стандартизація	
						державні гарантії	
						гранти	
Методи державного регулювання							
правові		адміністративні		фінансово-економічні		організаційні	
						інформаційні	
Організаційні заходи:							
Заходи та зустрічі з боротьби з реалізацією фальсифікованого цементу, моніторинг ринку		Зустрічі, участь у засіданнях з Українським Союзом промисловців і підприємців (УСПП)		Участь у засіданнях Громадської Ради Товариства захисту прав споживачів України		Спільні наради з керівництвом Укрзалізниці	
						Регулярна робота з УТЛЦ і Укрзалізницею з питань перевезення цементу та ефективного використання вагонів	
Гармонізація політики для економічного розвитку цементної промисловості							

Рис. 8. Механізм державного регулювання економічного розвитку цементної промисловості України

Запропонований механізм відрізняється від поширеного на практиці державного регулювання галузі тим, що передбачає здійснення реформ на макрорівні, виявлення відповідності їх правового регулювання та результативності впливу політичній ситуації у країні.

ВИСНОВКИ

У роботі вирішено важливе наукове завдання узагальнення, розвитку та обґрунтування теоретико-методичного інструментарію прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України та розробки практичних рекомендацій щодо напрямів державного регулювання галузі в умовах політичної нестабільності. Результати дослідження дозволили дійти таких висновків:

1. У процесі системного вирішення завдання розвитку категоріального апарату з прогнозування запропоновано визначення прогнозу як сукупності альтернативних бачень майбутнього стану об'єкта в межах певного періоду, яке сформовано в результаті використання комплексу наукових досліджень, причинно-наслідкових зв'язків стану об'єкта з факторами впливу на нього, інтуїтивних припущень, знань, моделювання процесів розвитку об'єкта, що обґрунтовують напрями управлінського впливу. У свою чергу, прогнозування пропонується трактувати як процес, який дозволяє створити систему вивчення ретроспективних даних, визначити зв'язки між окремими показниками розвитку, розробити методи, методики та модельне забезпечення щодо формування прогнозу, як результату прогнозування.

2. У результаті аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду галузевого прогнозування встановлено необхідність формування комплексної його системи, що включає як економічні, так і політичні фактори впливу. Макро-, мезо- та мікро-економічні показники виступають підґрунтям розроблення галузевих прогнозів. Вони визначають обсяги виробництва галузі, її ресурсний потенціал, внутрішньо-економічні умови розвитку на різних рівнях. Політичні фактори обумовлюють стан галузі через розміщення політичних сил усередині країни, соціально-економічні, зовнішньоекономічні та військово-політичні наслідки їх дії. Відповідно, сучасні умови функціонування національної економіки потребують розширення концептуальних положень галузевого прогнозування з подальшим удосконаленням методики розробки прогнозів розвитку галузі з урахуванням політичних факторів для підвищення ефективності планування й управління процесами економічного та соціального розвитку країни.

3. Запропонована концептуальна модель, цільовою спрямованістю якої є діагностика та прогнозування стану розвитку цементної промисловості, дозволяє оцінити також траєкторію розвитку всієї національної економіки. Розширення кола факторів, які впливають на розвиток цементної промисловості, доповнення прогнозних моделей новими політичними індикаторами економічного зростання, їх взаємозалежностями, параметрами обумовлює актуальність застосування запропонованої концепції прогнозування. У свою чергу, впровадження комбінованих методів прогнозування, які поєднують обробку кількісних та якісних показників, сценаріїв розвитку цементної промисловості під впливом цих факторів, до-

зволяє сформувати адекватну сучасним умовам політику державного регулювання галузі.

4. Встановлено, що від якості регулювання галузі залежить ефективність функціонування всієї національної економіки. Поєднання інструментів макро- та мезоекономічного прогнозування, що становлять основу розробленого методичного підходу до прогнозування економічного розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних сценаріїв прогнозу, дозволяє підвищити конкурентоспроможність економіки під час інтеграційних процесів, забезпечити національне господарство необхідним матеріалом для будівельної промисловості, зберегти робочі місця та створити базу для наповнення доходів бюджету.

5. Розроблена динамічна модель прогнозування розвитку цементної галузі з урахуванням політичних ризиків достатньо точно описує залежність результуючого показника (темпу приросту обсягів реалізації цементу) від виділених факторів впливу, що дозволить здійснювати прогноз досліджуваних параметрів, аналізувати майбутні зміни тенденцій результуючого показника, виявляти можливі альтернативи його розвитку для підвищення ефективності його використання. Одержані показники точності доводять адекватність моделі прогнозування розвитку цементної галузі з урахуванням політичних ризиків і можливість її використання для екстраполяції досліджуваного результуючого показника.

6. Визначено основні напрями державного регулювання розвитку цементної промисловості, які полягають у такому: створення сприятливих умов для залучення зовнішніх інвестицій у цементну промисловість; тимчасове обмеження імпорту цементу на основі митної політики; сприяння експорту цементу (налагодження логістичних потоків, транспортних ліній, субсидування галузі); надання пільгових кредитів; підвищення енергонезалежності країни; фінансування модернізації підприємств цементної промисловості, перехід на сухий на напівсухий способи виготовлення цементу; запровадження житлових програм та програм реконструкції міст, будівництво автомобільних доріг; боротьба з фальсифікацією виробництва цементу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації в наукових фахових виданнях

1. Лопатьєв П. С. Модель прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків / П. С. Лопатьєв // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства : зб. наук. праць / ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – Т. XV. – С. 172–177. – (Серія «Економіка»; вип. 282) (0,65 ум.-друк. арк.).

2. Лопатьєв П. С. Методичний підхід до прогнозування розвитку цементної промисловості України / П. С. Лопатьєв // Менеджер : вісник Донецького державного ун-ту управління¹. – № 2 (68). – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 159–164 (0,65 ум.-друк. арк.).

¹ Включено в базу даних Російського індексу наукового цитування (РІНЦ).

3. Лопатьєв П. С. Стан та перспективи розвитку цементної промисловості в Україні / П. С. Лопатьєв // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства : зб. наук. праць / ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – Т. XIV. – С. 172–177. – (Серія «Економіка»; вип. 278) (0,54 ум.-друк. арк.).

4. Лопатьєв П. С. Механізм державного регулювання цементної промисловості України [Електронний ресурс] / П. С. Лопатьєв // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання. – Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2013. – № 11. – Режим доступу до журналу : [http : // www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua) (0,54 ум.-друк. арк.).

5. Галушко Є. С. Сутність механізму адаптації промислового підприємства / Є. С. Галушко, С. А. Галушко, П. С. Лопатьєв // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою : зб. наук. праць / ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – С. 245–250. – (Серія «Економіка»; вип. 282) (0,54 ум.-друк. арк.).

Особистий внесок: визначено складові механізму адаптації підприємств цементної промисловості (0,16 ум.-друк. арк.).

6. Лопатьєв П. С. Напрями економічного розвитку цементної промисловості в умовах політичної нестабільності / П. С. Лопатьєв // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою : зб. наук. праць / ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – С. 252–257. – (Серія «Економіка»; вип. 246) (0,4 ум.-друк. арк.).

Матеріали наукових конференцій

7. Лопатьєв П. С. Соціальні інвестиції як елемент інвестиційного розвитку національної економіки / П. С. Лопатьєв, Н. М. Сас // Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку : матер. I міжнар. наук.-практ. конф. (секц. 2. «Стратегія інституційного розвитку соціально орієнтованої економіки України»), м. Донецьк, 5–6 груд. 2013 р., Донецький державний університет управління. – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – С. 219–223 (0,23 ум.-друк. арк.).

Особистий внесок: проаналізовано вплив соціальних інвестицій на розвиток національної економіки (0,13 ум.-друк. арк.).

8. Лопатьєв П. С. Вплив тенденцій розвитку національної економіки на стан цементної промисловості України / П. С. Лопатьєв // Потенціал стійкого розвитку та фінансова безпека соціально-економічних систем : матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (17–18 жовт. 2013 р., м. Сімферополь – смт Гурзуф). – Сімферополь : ВД «АРИАЛ», 2013. – С. 63–66 (0,23 ум.-друк. арк.).

9. Лопатьєв П. С. передумови для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення сталого розвитку цементної галузі та національної економіки / П. С. Лопатьєв // Розвиток міжнародних відносин та зовнішньоекономічної діяльності підприємств за сучасних умов : матер. V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих вчених і студентів (26 жовт.–26 лист. 2012 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – С. 67–71 (0,32 ум.-друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Лопатьєв П. С. Прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2015.

Дисертацію присвячено питанням узагальнення, обґрунтування й удосконалення теоретико-методичного інструментарію прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України в умовах політичної нестабільності.

Розвинуто теоретичні основи галузевого прогнозування. Удосконалено концептуальну модель прогнозування економічного розвитку цементної промисловості України, що дозволило науково обґрунтувати методичне, інформаційне та організаційне забезпечення процесу прогнозування. Розроблено методичний підхід до прогнозування розвитку цементної промисловості України, що включає методики: передпрогносної підготовки, прогнозування розвитку цементної промисловості, врахування політичних ризиків у прогнозуванні розвитку цементної промисловості, вибору напрямів регулювання розвитку цементної промисловості. Побудовано економіко-математичну модель прогнозування розвитку цементної промисловості з урахуванням політичних ризиків, яка дозволяє одержати результати прогнозування за оптимістичним, базовим і песимістичним сценаріями розвитку галузі та на цій основі розробити напрями державного регулювання її сталого розвитку. Удосконалено механізм державного регулювання цементної промисловості України, що ґрунтується на результатах прогнозування та сприяє сталому розвитку галузі в умовах політичної нестабільності України.

Ключові слова: цементна промисловість, економічний розвиток, прогнозування, галузь, державне регулювання, політичні ризики, модель, механізм.

АННОТАЦИЯ

Лопатьев П. С. Прогнозирование экономического развития цементной промышленности Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2015.

Диссертация посвящена вопросам обобщения, развития и обоснования теоретико-методического инструментария прогнозирования экономического развития цементной промышленности Украины в условиях политической нестабильности.

Получил дальнейшее развитие категориальный аппарат по теории прогнозирования, основанный на футуристическом, управленческом и вариативно-временном подходах, который расширяет представление о содержании, целях, задачах, принципах отраслевого прогнозирования, как основы прогнозирования и планирования социально-экономических процессов в государстве. Под прогнозом в работе предлагается понимать совокупность альтернативных видений будущего

состояния объекта в пределах определенного периода, которые сформированы на основе использования комплекса научных исследований, причинно-следственных связей состояния объекта с воздействующими на него факторами, интуитивных предположений, знаний, моделирования процессов развития объекта. Прогнозирование трактуется как процесс, который позволяет создать систему изучения ретроспективных данных, определить связи между отдельными показателями развития, разработать методы, методики и модельное обеспечение по формированию прогноза, как результата прогнозирования.

Обоснована система отраслевого прогнозирования, которая построена на взаимосвязи групп показателей политического и экономического положения страны, включая основные макро-, мезо- и микроэкономические показатели. Предложенное обуславливает необходимость комплексного характера отраслевого прогнозирования, учета как количественных, так и качественных показателей развития отрасли во время политико-экономических трансформаций в Украине.

Усовершенствована концептуальная модель прогнозирования цементной промышленности Украины, основанная на теориях «экономической базы» [*Economic Base Theory*], полюсов роста [*Growth Pole Theory*], теории торговли Бертиль Олин [*Bertil G. Ohlin*], теории потребления, нормативно-целевом, генетическом (инерционном), онтологическом, историко-логическом и гносеологическом подходах, что позволило научно обосновать методическое, информационное и организационное обеспечение процесса прогнозирования развития цементной промышленности Украины. Расширение круга факторов, которые влияют на развитие цементной промышленности, дополнение прогнозных моделей новыми политическими индикаторами экономического роста, их взаимозависимостями и параметрами, обуславливает актуальность применения предложенной концепции прогнозирования.

Разработан методический подход к прогнозированию развития цементной промышленности Украины, включающий методику предпрогнозной подготовки, методику прогнозирования развития цементной промышленности, методику учета политических рисков в прогнозировании развития цементной промышленности, методику выбора направлений регулирования развития цементной промышленности. Главным преимуществом предложенного методического подхода к прогнозированию развития цементной промышленности Украины является возможность учесть актуальные на сегодня факторы политического характера. Применение современного эконометрического инструментария и программных продуктов позволяет с большой точностью предсказывать векторы развития отрасли, определять его возможные проблемы и направления регулирования ее курса.

Предложена экономико-математическая модель прогнозирования развития цементной промышленности с учетом политических рисков, в которую включены показатели макро-, мезо- и микроуровня национальной экономики, факторы внешней среды и политические факторы. Предложенная модель позволяет получить результаты прогнозирования по оптимистическому, базовому и пессимистическому сценариям развития отрасли и на этой основе разработать направления государственного регулирования ее устойчивого развития.

Сформирован механизм государственного регулирования цементной промышленности Украины, основанный на результатах прогнозирования и способствующий устойчивому развитию отрасли в условиях политической нестабильности. Определены основные направления государственного регулирования развития цементной промышленности, заключающиеся в следующем: создание благоприятных условий для привлечения внешних инвестиций в цементную промышленность; временное ограничение импорта цемента на основе таможенной политики; содействие экспорту цемента (настройка логистических потоков, транспортных линий, субсидирование отрасли); предоставление льготных кредитов; повышение энергоне­зависимости страны; финансирование модернизации предприятий цементной промышленности, в том числе переход на сухой и полусухой способы производства цемента; внедрение жилищных программ и программ реконструкции городов, строительство автомобильных дорог; борьба с фальсификацией производства цемента.

Ключевые слова: цементная промышленность, экономическое развитие, прогнозирование, отрасль, государственное регулирование, политические риски, модель, механизм.

SUMMARY

Lopatiev P. S. Forecasting economic development of the cement industry of Ukraine. – As the manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Economics in the speciality 08.00.03 – National Economy and State Economic Regulation. – Donbass State Engineering Academy of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2015.

Dissertation is devoted to generalization, substantiation and enhancement of theoretical and methodological tools of forecasting economic development of the cement industry of Ukraine in the conditions of political instability.

Theoretical bases of branch forecasting are developed. The conceptual model of forecasting economic development of the cement industry of Ukraine is enhanced, that allowed scientifically to ground the methodical, informative and organizational providing the forecasting process.

The methodical approach to forecasting economic development of the cement industry of Ukraine was developed, including the methods of preparation to forecasting, methodology of forecasting economic development of the cement industry of Ukraine, methods taking into account political risks in forecasting the cement industry development, methodology of choice directions for the cement industry regulation. The mathematical model forecasting the cement industry development taking into account the political risks is developed that allows to obtain forecasting results after the optimistic, baseline and pessimistic scenarios of industry development, and on this basis to work out the state regulation directions for its sustainable development. The state regulation mechanism of the cement industry of Ukraine is developed that is based on forecasting results and assists to industry sustainable development in the conditions of political instability of Ukraine.

Keywords: cement industry, economic development, forecasting, branch, state regulation, political risks, model, mechanism.

Підписано до друку 09.02.2015. Формат 60x84/16. Ум. ум.-друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 30. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №1633 від 24.12.2003

